

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вивчення системи двосторонніх українсько-чеських відносин на прикладі розвитку торговельно-економічної співпраці протягом 2000 – 2012 рр. дає можливість проаналізувати співробітництво двох країн у системі загальноєвропейських міжнародних відносин, а також простежити процес посткомуністичного розвитку країн Центрально-Східної Європи.

Можливості взаємовигідного співробітництва між Україною і Чеською Республікою зумовлені історичними та культурними зв'язками, дружніми і партнерськими політичними відносинами, господарськими контактами і спільними цілями у реалізації курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію, існуванням української національної меншини у Чехії та чеської – в Україні.

Українсько-чеські торговельно-економічні відносини в умовах розвитку євроінтеграційних процесів в Україні та Чеській Республіці, їх становлення, розвиток і перспективи недостатньо досліджено як у вітчизняній, так і у чеській історіографії. У більшості публікацій наводяться лише деякі факти співпраці між Україною і Чехією та розглядаються окремі проблеми розвитку міждержавних відносин.

Узагальнююче вивчення торговельно-економічної співпраці України і Чехії важливе з наукової і практичної точок зору. Комплексний аналіз дає можливість оцінити рівень двосторонніх відносин, виявити недоліки й прорахунки, тенденції і можливості його розвитку у політичній та соціально-економічній сферах. Науковий і практичний інтерес має вивчення процесу співпраці державних структур, які визначали параметри основних форм українсько-чеської торговельно-економічної співпраці. Узагальнення та рекомендації, отримані у процесі дослідження, можуть бути використані у роботі урядів, міністерств і відомств як України, так і Чехії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертація виконана у рамках наукової проблематики Центру дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України „Роль польського чинника у формуванні національно-політичного простору сучасної України” (реєстраційний № 0112U006202).

Об'єкт дослідження – українсько-чеські відносини у трансформаційних процесах Центрально-Східної Європи у контексті розвитку торговельно-економічної співпраці.

Предметом дослідження є зовнішньополітична діяльність органів державної влади України і Чеської Республіки щодо встановлення та розвитку відносин у сфері торговельно-економічної співпраці, створення

системи міждержавних нормативно-правових актів, на основі яких розгорталася торговельно-економічне співробітництво.

Хронологічні рамки роботи (2000 – 2012 рр.) зумовлені необхідністю дати цілісний аналіз становлення, розвитку, стану і перспектив торговельно-економічного співробітництва в умовах розвитку трансформаційних процесів, що відбувалися в Україні та Чехії у перше десятиліття XXI ст. Нижня межа вказаного періоду зумовлена тим, що після реформування посткомуністичного суспільства 2000 р. Чеська Республіка отримала запрошення до членства в ЄС. У зв'язку з цим Чехія ввела візовий режим, що змінив специфіку торговельно-економічної співпраці з Україною. Верхня межа хронологічних рамок дослідження окреслена 2012 р. Тоді спостерігалася криза політичного діалогу між Чеською Республікою та Україною, причиною якої стала критика європейською спільнотою антидемократичних процесів, що відбувалися в українському суспільстві. На засіданні Ради міністрів закордонних справ Євросоюзу (2012 р.) було визначено, що остаточне рішення щодо підписання економічної угоди про асоціацію України з ЄС відбудеться на Вільнюському саміті „Східного партнерства” у 2013 р. Цю позицію офіційно підтримала і Чехія, вважаючи, що українсько-чеські відносини мають набути нових рис і характеризуватимуться інтенсифікацією (або гальмуванням) двосторонньої торговельно-економічної співпраці.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є узагальнити розвиток українсько-чеських торговельно-економічних відносин у трансформаційних процесах Центрально-Східної Європи на початку XXI ст. Для реалізації мети визначено основні **завдання**:

- виявити вплив геополітичних чинників на українсько-чеську торгівлю співпрацю початку XXI ст.;
- проаналізувати договірно-правову базу українсько-чеського економічного співробітництва протягом зазначеного періоду;
- дослідити особливості торговельно-економічної співпраці між Україною та Чеською Республікою напередодні вступу та в умовах членства Чехії в ЄС;
- розкрити характерні риси процесу адаптації чеського суспільства до європейських стандартів соціально-економічного життя;
- узагальнити позитивний досвід українсько-чеської політичної та торговельно-економічної співпраці у період світової фінансової кризи;
- проаналізувати основні напрями економічного співробітництва центральних і регіональних органів державної влади України і Чеської Республіки;
- визначити основні причини двосторонніх суперечностей у соціально-економічній сфері та окреслити можливі шляхи їх подолання;

– дослідити безпосередній вплив політичної співпраці на розвиток українсько-чеських торговельних зв'язків та економічного співробітництва;

– сформулювати конкретні рекомендації урядовим чинникам України щодо узагальнення чеського досвіду євроінтеграції.

Методи дослідження. Для розв'язання дослідницьких завдань застосовано загальнонаукові методи: аналітичний, логічний, систематизації (класифікації), узагальнення, періодизації; спеціально-історичні: порівняльно-історичний, ретроспективний, проблемно-хронологічний та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у концептуальній постановці та комплексному дослідженні торговельно-економічної співпраці України та Чехії протягом 2000 – 2012 рр.

У дисертації уперше:

– визначено концептуальні засади торговельно-економічної політики України і Чехії;

– висвітлено механізми координації дій та розробки прийняття рішень державними чинниками обох країн, які визначали напрями і зміст економічної співпраці;

– доведено залежність розгортання торговельно-економічних відносин країн-партнерів від рівня розвитку політичної співпраці.

удосконалено:

– аналіз наукових поглядів щодо залежності розвитку торговельно-економічного співробітництва від характеру і змісту трансформаційних реформ;

– періодизацію українсько-чеських торговельно-економічних відносин;

– систему нових знань про зміст і характер українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва.

отримали подальший розвиток:

– сучасні оцінки проблеми дослідження міждержавних відносин пострадянських і постсоціалістичних країн Центрально-Східної Європи;

– висвітлення основних чинників розвитку українсько-чеської торговельно-економічної співпраці;

– підходи до використання досвіду чеських трансформаційних реформ в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання конкретно-фактичного матеріалу і висновків дослідження фахівцями з всесвітньої історії, історії України, країнознавства, міжнародних відносин, історії держави і права, а також у навчально-педагогічній практиці. Науковий доробок автора буде корисний для використання у зовнішньополітичній діяльності урядів, міністерств і відомств України та Чеської Республіки.

Особистий внесок здобувача. Колективна монографія „Країни Центрально-Східної Європи в умовах глобалізації: історико-

методологічний, політико-правовий та економічний аспекти”, де особистий внесок автора становить 4 %.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських конференціях: „Національні пріоритети України у контексті євроатлантичної та європейської інтеграції” (Ужгород, 2008); „Соціально-економічні та політико-правові аспекти державного управління України у контексті процесів глобалізації” (Ужгород, 2009); „Транскордонне співробітництво на нових східних кордонах ЄС” (Ужгород, 2009); „Людина як інвестиційний продукт” (Ужгород, 2010); „Нові технології у геодезії, землевпорядкуванні та природокористуванні” (Ужгород, 2010); „Вдосконалення механізму розвитку економіки України в умовах ринкових відносин” (Ужгород, 2011); „Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання” (Черкаси, 2012); „Глобальне суспільство: філософський погляд на суспільні процеси” (Ужгород, 2012); „Чеські наукові читання” (Ужгород, 2013) та ін.

Основні результати дослідження опубліковано у 2 монографіях та у 27 фахових виданнях.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, семи розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури. Загальний обсяг дисертації становить 502 сторінки: з них основний текст дисертації – 368 сторінок, список використаних джерел – 116 сторінок (1242 найменування), додатки – 13 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження; окреслено мету, завдання і методологічні засади наукового пошуку; визначено новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів; відображено ступінь апробації та структуру роботи.

У першому розділі *„Історіографія та джерела”* проаналізовано джерельну базу та ступінь вивчення торговельно-економічної співпраці на початку ХХІ ст. в українській та зарубіжній історіографії.

У підрозділі 1.1. *„Українсько-чеські відносини і торговельно-економічна співпраця у працях українських дослідників”* узагальнено доробок вітчизняних науковців. Характеризуючи українсько-чеські відносини та торговельно-економічну співпрацю 2000 – 2012 рр. в євроінтеграційних умовах, праці українських науковців згруповано за проблемами: а) трансформація та реформування суспільств у країнах Центрально-Східної Європи; б) перспективи входження України в Європейський Союз та НАТО; в) геополітичні проблеми Української держави; г) членство Чеської Республіки в ЄС та НАТО; г) міграція населення з України до

Європейського Союзу, у тому числі і до Чеської Республіки; д) проблеми і перспективи міждержавної співпраці України з країнами ЄС та Центрально-Східної Європи; е) європейська енергетична безпека; є) місце і роль України та Чеської Республіки у регіональних та глобальних системах безпеки; ж) розбудова двостороннього політичного співробітництва України з Чеською Республікою; з) розвиток українсько-чеських торговельно-економічних відносин.

Трансформаційні процеси у країнах Центрально-Східної Європи, зокрема і у Чеській Республіці, проаналізувала Г. Зеленько, порівнявши сукупність політико-правових інститутів та механізмів, під впливом яких перехідні суспільства набувають рис громадянського. Зовнішню політику Чеської Республіки напередодні її вступу до Європейського Союзу дослідила Л. Кіцила. Авторка дійшла висновку, що мета трансформації політичної системи Чеської Республіки полягала у звільненні від системних ознак тоталітарного комуністичного минулого й послідовній демократизації („європеїзації”) суспільства. У дисертації „Чеська Республіка і Україна у міждержавних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ ст.” (Львів, 2009) О. Цуп реконструювала початковий етап розвитку системи сучасних чесько-українських взаємин. Чеський досвід зовнішньоекономічних зв’язків узагальнив В. Федурця, підкресливши відсутність чітко визначених напрямів їх удосконалення в умовах глобалізації світової економічної системи.

С. Дністрянський у монографії „Україна у політико-географічному вимірі” (Львів, 2000) показав роль та місце України у системі міжнародно-територіальних відносин. Комплекс питань, що висвітлюють проблеми практичної реалізації євроінтеграційного курсу України, знайшли відображення у монографії І. Артьомова „Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України” (Ужгород, 2009). Соціальні орієнтири співпраці у рамках Європейського Союзу та соціальні аспекти реалізації інтеграційних стратегій країн Центральної і Східної Європи, у тому числі і України, охарактеризував О. Горенко.

Проблеми міграції населення з України до Європейського Союзу, у тому числі і до Чеської Республіки, в якій проживають і українські трудові емігранти, розглянуто у працях О. Малиновської „Біженці у світі та Україні: моделі вирішення проблеми” (Київ, 2003), „Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС” (Київ, 2004).

Центром дослідження сучасного стану міждержавного співробітництва України з країнами ЄС, у тому числі і з Чеською Республікою, є Інститут зовнішньої політики Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ. До численних видань наукової установи належать щорічник „Зовнішня політика України: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети” та кварталник „Відносини Україна – ЄС”, в яких аналізується

зовнішня політика України, прогноуються сценарії її розвитку та визначено пріоритетні напрями реалізації зовнішньополітичного курсу нашої держави. Насамперед відзначимо публікації О. Шаповалової, В. Мовчан, Н. Сисенко, Г. Галети та ін.

Аналіз праць українських дослідників про українсько-чеське співробітництво свідчить, що у них розглядалися важливі питання постсоціалістичної трансформації у країнах Центрально-Східної Європи, включно і України та Чеської Республіки, досліджувалися відносини України з Євросоюзом та НАТО. Але при цьому, вивчення системи українсько-чеського співробітництва залишалося недостатнім. Ґрунтовних наукових праць з комплексним аналізом українсько-чеських відносин та торговельно-економічної співпраці початку ХХІ століття, зокрема періоду 2000 – 2012 рр., ще не опубліковано.

У підрозділі 1.2. *„Питання міждержавної співпраці України та Чехії у працях зарубіжних вчених”* проаналізовано праці чеських і російських науковців. У чеській історіографії переважно висвітлюються такі проблеми: а) реформування суспільства у Чеській Республіці; б) перебіг трансформаційних процесів в Україні; в) членство Чеської Республіки в ЄС; г) проблеми, перспективи міждержавної співпраці ЧР з країнами ЄС та Центрально-Східної Європи; г) європейська енергетична безпека Чеської Республіки; д) розбудова економічного співробітництва Чеської Республіки з Україною.

У монографії Ц. Домніца *„Боротьба за декрети Бенеша напередодні вступу в Європейський Союз”* (Прага, 2007) показано вплив цієї проблеми на чеське суспільство. Трансформацію чеського суспільства, перебіг державних реформ, а також внутрішню та зовнішню політику Чехії у ХХІ ст. розглянуто у працях П. Фіали *„Політика, яка не має бути”* (Брно, 2010), *„Європа: нові питання європейської інтеграції”* (Брно, 2010). Формування нової політичної системи ЧР та місце у ній зовнішньополітичного чинника проаналізував В. Гавлік. Проблему енергетичної безпеки у контексті співпраці Чехії з Росією і Україною актуалізувала П. Кучінкова. Особливості східної політики Чеської Республіки розкрив В. Вотапек. Економічну складову зовнішньої політики ЧР проаналізували Я. Гржіх і М. Коржан.

Дослідження співпраці між Чехією та Україною не є пріоритетним для чеських вчених. Це співробітництво не розглядається у дисертаціях чи монографіях. Виключення становить дипломна робота С. Фоменко *„Торговельні відносини між Україною та Чеською Республікою”* (Празький економічний університет, 2006), в якій наведено статистичну інформацію з інтернет-ресурсів щодо українсько-чеської економічної співпраці за період з 2001 до другого півріччя 2006 року.

Серед чеських наукових видань, що висвітлюють закордонну політику Чеської Республіки, заслуговує уваги щорічник „Порядок денний чеської закордонної політики” (2007 – 2013). У ранніх виданнях часопису аналізу закордонної політики ЧР з Україною присвячується мало уваги, а у 2012 та 2013 рр. ці питання винесені в окремі розділи під назвою „Взаємовідносини з Україною”. Це пов’язано із зростанням ролі України у проекті „Східне партнерство” та перспективами укладення Угоди про асоціацію з ЄС.

Наступну групу використаних публікацій складають праці вчених Російської Федерації. Геополітичні аспекти зовнішньої політики Чеської Республіки виокремив Р. Рот у кандидатській дисертації „Зовнішня політика Словацької Республіки і Чеської Республіки у геополітичному просторі Центральної Європи” (Санкт-Петербург, 2004). Євроінтеграційний курс Чеської Республіки до Європейського Союзу також узагальнено у дисертації М. Ештванікової „Процес інтеграції Словацької Республіки і Чеської Республіки в Європейський Союз” (Москва, 2004). Формування чеської політичної еліти, розвиток зовнішньополітичних концепцій у співробітництві з ЄС та НАТО розглянуті у дисертації А. Балакіревої „Чеська політична еліта і російський фактор: 1993 – 2003 гг.” (Москва, 2005).

Міждержавне співробітництво країн СНД з країнами ЄС розглянуто у колективній праці російських вчених „Європейські країни СНД: місце у „Великій Європі” (Москва, 2005). У ній проаналізовано внутрішні та зовнішньополітичні аспекти розвитку європейських країн СНД, перспективи взаємовідносин з Європейським Союзом у рамках концепції „Великої Європи”. Спірні питання „Декретів Бенеша” напередодні вступу Чехії до ЄС розглянув В. Трухачов, звернувши увагу на можливість блокування Австрією та Німеччиною вступу Чехії до Євросоюзу.

Таким чином, тема українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва як для чеських, так і для російських дослідників, не має чіткої спрямованості щодо України. Особливо це помітно з боку чеських науковців, які після втрати спільного кордону з Україною та вступу Чеської Республіки до ЄС все менше актуалізують міждержавне співробітництво з Україною. Чеські дослідники уникають розгляду питань щодо формування концептуальних основ українсько-чеського співробітництва, прогнозування і моделювання його розвитку. У свою чергу, українські вчені лише в останні роки починають вивчати проблеми українсько-чеського співробітництва переважно у політичній сфері, а інші сфери двостороннього співробітництва ще комплексно не узагальнювалися.

У підрозділі 1.3. „Джерела до вивчення українсько-чеських міждержавних відносин” проаналізовано джерельну базу торговельно-економічної співпраці України з Чеською Республікою за період 2000 – 2012 рр. У дисертації узагальнено різновидові джерела, які умовно поділено

на такі групи: документи центральних органів влади та управління України та Чеської Республіки, матеріали дипломатичних установ, спогади та аналітичні публікації державних діячів, статистичні довідники, матеріали періодики. Зокрема, використано неопубліковані документи поточних архівів Міністерства закордонних справ України, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Посольства України у Чеській Республіці, Торговельно-економічної місії у складі Посольства України у Чеській Республіці, Міністерства закордонних справ Чеської Республіки, Міністерства промисловості та торгівлі Чеської Республіки.

Хронологічно неопубліковані матеріали про українсько-чеські відносини та торговельно-економічне співробітництво складають дві групи: перша – документи про українсько-чеські відносини за період 2000 – 2003 рр., друга – 2004 – 2012 рр. Також використано ряд документів про двосторонні відносини між Україною та Чехією за період 1990 – 1999 рр., які дали можливість простежити передумови розгортання співпраці між країнами у 2000 – 2012 рр.

З архівів відомств та дипломатичних установ України використано аналітичні матеріали, звіти про роботу МЗС, Посольства, Торговельно-економічної місії України та ін. З міністерств і відомств Чеської Республіки використано справи про закордонну політику держави за 2000 – 2012 рр.

У статистичних матеріалах про господарську і торговельно-економічну діяльність України і Чехії оприлюднено дані обох країн про рівень їх торговельно-економічного співробітництва та співвідношення експорту-імпорту. З вітчизняних використано „Статистичні щорічники України” та „Статистичний бюлетень: співробітництво між Україною та країнами ЄС”, а з чеських – „Статистичний щорічник Чеської Республіки” (Statistická Ročenka České Republiky). Важливі статистичні дані містяться у чеських періодичних виданнях – „Брненський денік” (Brněnský deník), „Економ” (Económ), „Справи” (Zpravy), „ЧТК” (ČTK), „Лідове новіни” (Lidové noviny), „Господарське новіни” (Hospodářské noviny), „Млада фронта днес” (Mladá fronta dnes), „Політичка економія” (Politická ekonomie), „Право” (Pravo), „Тиден” (Týden), „Віходні кур’єр” (Východní kurýr), „Мезінародні встязи” (Mezinárodní vztahy), „Мезінародні політика” (Mezinárodní politika) та ін.

Проаналізовано інтерв’ю українських та чеських дипломатичних осіб, в яких висвітлюються проблеми міграції, працевлаштування українських громадян, торговельно-економічне співробітництво України і Чехії протягом 2000 – 2012 рр.

Отже, історіографічний огляд та археографічний аналіз про українсько-чеське співробітництво, зокрема торговельно-економічну співпрацю 2000 – 2012 рр., засвідчують, що економічні відносини країн не були предметом комплексного наукового дослідження. Лише в окремих публікаціях

актуалізувалися деякі питання торговельно-економічних і політичних відносин між Україною і Чехією. У чеських публікаціях висвітлено трансформацію суспільних відносин, шлях Чехії до НАТО і Євросоюзу, внутрішню і зовнішню політику в умовах її членства в ЄС. Праці українських дослідників відображають всю непослідовність і суперечливість трансформаційних процесів в Україні як в економічній, так і політичній сферах, а українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво комплексно не вивчалось.

Другий розділ *„Теоретико-методологічні засади вивчення українсько-чеських міждержавних відносин”* розкриває методологію дослідження українсько-чеської торговельно-економічної співпраці. Основу складають загальнонаукові принципи, а також широкий спектр методів, що історично склалися і перейшли до історії та теорії міжнародних відносин як з інших наук, так і з міжнародної практики.

У дослідженні українсько-чеської співпраці використовується системний підхід, який сприяв адекватній постановці проблем та логічно-послідовній стратегії їх розв’язання, цілісному сприйняттю відносин між країнами, розумінню взаємопов’язаності й взаємозумовленості складових співробітництва. Методологічно цей підхід проявляється у трактуванні двосторонніх відносин як цілісного явища, в якому існують різноманітні зв’язки між його елементами, чітка ієрархія і сталі взаємозалежності.

Дедуктивний та індуктивний методи, аналіз і синтез, як загальнонаукові методи пізнання, використані при дослідженні двосторонньої торговельно-економічної співпраці. За дедуктивним методом вивчалися міжнародні зв’язки України і Чехії від загальних знань до одиничних, а при використанні індуктивного методу узагальнення українсько-чеського співробітництва відбувається у зворотному напрямі. При цьому аналізі двосторонні відносини розглядаються як в економічній, торговельній, нормативно-правовій, політичній, так і у гуманітарній сферах. Синтез дозволив поєднати досліджувані напрями українсько-чеської співпраці та зробити комплексні узагальнення.

Вивчення українсько-чеської співпраці ґрунтується на діалектичному методі, який враховує, що українсько-чеські міждержавні відносини – динамічна система, що перебуває у постійному русі і розвитку, у постійній зміні змісту і форм. Зокрема цей метод дає можливість прослідкувати динаміку розвитку товарообігу двосторонніх торговельних відносин, уникнути метафізичного тлумачення одиничних і загальних явищ та процесів.

Противагою діалектичному методу у дослідженні українсько-чеської співпраці є метафізичний метод. Метафізика у дослідженні українсько-чеських відносин призводить до догматизму. Так, деякі чеські політики усталено і скептично ставляться до євроінтеграційного курсу України,

традиційним для окремих політичних сил та частини громадян Чехії є стереотип, що українці – це бідні заробітчани, контрабандисти та представники кримінальних структур.

При аналізі двосторонньої співпраці між Україною та Чеською Республікою використовуються також неформальні методи. Провідне місце серед них належить історико-описовому методу (історико-порівняльному, історико-генетичному, історико-синтетичному), який є основою історії дипломатії, міжнародних відносин і зовнішньої політики, численних праць з аналізу явищ і процесів міжнародного життя.

Суттєве місце у вивченні українсько-чеського співробітництва належить нормативно-ідеологічному та нормативно-гіпотезотворчому методам. Вони використовуються у концепціях зовнішньої політики України та Чехії.

Третій розділ *„Вплив реформ в Україні на українсько-чеські зв'язки та торговельно-економічну співпрацю”* складається з трьох підрозділів, в яких реконструйовано перебіг трансформаційних процесів в Україні, визначено їх вплив на розвиток торговельно-економічних відносин.

У підрозділі 3.1. *„Політичні перетворення в Україні”* автор дійшов висновку, що період 2000–2012 рр. відзначився політичними протистояннями, а українсько-чеське співробітництво та торговельно-економічна співпраця розвивалися у контексті відносин „Україна – Чехія – Європейський Союз”. На відміну від Чехії, Польщі, Словаччини і Угорщини внутрішньополітична ситуація в Україні у 2000–2004 рр. постійно загострювалась. Опозиція вимагала відставки Л. Кучми з посади Президента, докорінної зміни форми правління: перетворення президентсько-парламентської республіки у парламентсько-президентську, обмеження повноважень Президента, формування парламентом Уряду, парламентської більшості на основі партій чи виборчих блоків.

Верховна Рада України у 2004 р. ратифікувала Договір про створення Єдиного економічного простору (ЄЕП), що свідчило про зовнішньополітичну орієнтацію на Росію і СНД. Особливо загострилася політична ситуація у зв'язку з виборами Президента України та фальсифікацією результатів виборів 2004 р. Після перемоги опозиційного кандидата В. Ющенка відбувається відхід від „кучмізму”, а розпочаті демократичні перетворення підтримувалися не тільки українським суспільством, але і європейськими країнами. Зокрема активізувалася співпраця України із Чехією та Євросоюзом. Про це засвідчив саміт „Україна – ЄС” (2005 р.). Український Уряд визнав, що вступ до Світової організації торгівлі (СОТ) та інтеграція до регіональних об'єднань можуть пом'якшити наслідки членства Чехії, Польщі, Угорщини, Словаччини в ЄС у двосторонньому торговельно-економічному співробітництві. Але нові уряди теж не змогли забезпечити стабільного розвитку країни. Корумпованість політичної еліти, безперервна боротьба за парламентські і

міністерські крісла провладних та опозиційних сил загальмувала розпочаті соціально-економічні реформи. Як результат, на президентських виборах 2010 р. провладні сили зазнали поразку.

Початком нового етапу у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики країни можна вважати обрання В. Януковича Президентом України. У політиці нової влади чітко простежувалися три компоненти: політичний – боротьба проти опозиції та забезпечення для Партії регіонів монопольних позицій у владі; економічний – реалізація корпоративних інтересів великого капіталу і орієнтація на проведення ряду ринкових реформ; соціальний – реалізація популістських соціальних програм, які повинні були забезпечити для Партії регіонів підтримку електорату. Зміна політичної конфігурації влади супроводжувалася тотальною ротацією кадрів у системі державного управління та управління великими державними компаніями. Влітку 2012 р. Партія регіонів у Верховній Раді ініціювала прийняття мовного закону, згідно якого російська мова отримала статус регіональної. Ці дії разом із судовими справами проти экс-урядовців отримали широкий резонанс масових протестів в українському суспільстві та на міжнародній арені. Зокрема Чехія, Польща, Словаччина, Угорщина та інші члени ЄС критично засудили дії Президента і Уряду, вважаючи, що це гальмує рух України до європейського співтовариства. Парламентські вибори 2012 р., на яких перемогу здобула провладна партія, європейською спільнотою були визнані такими, що не відповідають вимогам демократичних стандартів.

У підрозділі 3.2. „Економічний розвиток України” досліджуються економічні процеси. Нестабільна внутрішня політична ситуація та постійні протистояння гілок влади сповільнювали реформування українського суспільства. Напередодні вступу Чехії, Польщі, Словаччини, Угорщини до ЄС Україна у 2000 – 2003 рр. не зуміла вирішити питання свого членства в СОТ і цим значно відстала у своєму економічному розвитку від європейських країн. Відсутність радикальних економічних реформ, збереження податкового навантаження на промислові підприємства, малий та середній бізнес, недостатнє фінансування наукомістких галузей не дали змогу українській економіці підвищити рівень життя населення. Приріст ВВП відбувався за рахунок матеріало- і енергоємних галузей, дотацій виробництвам, які відтягували на себе кошти, потрібні для фінансування новітніх технологій, обладнання та ін.

Після „Помаранчевої” революції нове керівництво країни активно розвивало контакти з Європейським Союзом і міжнародними організаціями. Почалась прискорена підготовка для вступу у СОТ і створення єдиного торговельного простору з ЄС. Для залучення іноземного капіталу проводилися міжнародні інвестиційні форуми. У результаті різко покращився міжнародний імідж України, збільшилися надходження в

економіку іноземного капіталу, у тому числі і чеського. Уряди європейських країн почали розглядати можливість допуску українських виробників на свої ринки. Зміни у бюджетній та монетарній політиці, зростання внутрішнього попиту та розвиток національного ринку забезпечили у 2007 – 2008 рр. активність у більшості галузей економіки і на цій основі – дещо покращити соціальне забезпечення громадян..

Під впливом глобальної фінансової кризи окремі негативні ознаки у фінансовій сфері та динаміці обсягів промислового виробництва з'явилися в Україні навесні 2008 р. За оцінками міжнародних експертів, Україна відносилася до категорії країн світу, які виявилися вразливими до впливу глобальної кризи. Після президентських виборів 2010 р. перші дії у сфері економічних реформ нова влада почала здійснювати жорстко. Президент В. Янукович та уряд М. Азарова здійснили незначну кількість економічних заходів підготовчого характеру. Реформи були тільки заявлені, а тому Україна почала невпинно втрачати досягнуті позиції у рейтингу індексу економічної свободи. За цих умов керівництво Чехії окреслило майбутнє торговельно-економічних і політичних відносин з Україною як таких, що будуть інтенсивно і плідно розвиватися у рамках Європейського Союзу через укладену угоду, або ж які знову гальмуватимуться через її відсутність.

У підрозділі 3.3. „*Зовнішня політика України та розвиток українсько-чеських відносин*” наголошено, що важливим питанням зовнішньої політики у 2000 – 2012 рр. була проблема інтеграції до ЄС. У 2000 р. Україна представила свою нову програму інтеграції до Європейського Союзу, центральним положенням якої була гармонізація українського законодавства до вимог і стандартів ЄС. Документ визнавав, що процес інтеграції України до Євросоюзу залежить від перебудовчих процесів усередині країни. Але, у 2000 – 2003 рр. Уряд не забезпечив стабільності трансформаційного процесу, повільно розвивалися демократичні процеси.

Після подій „Помаранчевої” революції європейська спільнота, у тому числі Чехія, Польща, Словаччина і Угорщина, почали сприймати Україну з позиції можливих демократичних змін. На саміті „Україна – ЄС” (2008 р.) у Парижі була прийнята Спільна заява щодо „Угоди про асоціацію Україна – ЄС”. Даний документ став свідченням визнання прогресу України на шляху європейської інтеграції та проведення реформ. Угода про асоціацію мала оновити спільні інституційні рамки, сприяти поглибленню відносин у всіх галузях, посилити політичну асоціацію та економічну інтеграцію України з Європейським Союзом на основі взаємних прав та обов'язків.

Чехія підтримувала внутрішню та зовнішню політику, демократичні реформи в Україні. Співробітництво з Києвом відбувалося у форматі „Східне партнерство”. Основна робота щодо конкретизації положень цього проекту відбувалася під час головування Чехії в ЄС (2009 р.). У цьому

контексті серед експертів та політиків в Україні існували позитивні очікування щодо наповнення „Східного партнерства” реальним змістом.

У 2010 р. (м. Київ) було проведено перше засідання Спільного комітету Порядок денний асоціації Україна – ЄС (ПДА), на якому розглянуто хід виконання положень ПДА, затверджено пріоритети діяльності у рамках імплементації документа на 2010 р. та затверджено керівні принципи роботи Спільного комітету. Залишалася важливою стратегія співпраці між Україною та ЄС у сфері енергетики. Таке співробітництво суттєво впливало і на відносини України з Чеською Республікою, Польщею, Словаччиною та Угорщиною як членів Євросоюзу.

Таким чином, на розвиток українсько-чеських відносин впливали процеси євроінтеграції, внутрішня і зовнішня політика України. Якщо період 2000 – 2012 рр. для Чехії реалізувався повною інтеграцією до Євросоюзу, то для України цей час характеризувався постійною боротьбою політичних сил за владу, що не дало змогу підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Сприятливими факторами у політичному співробітництві було те, що Уряд ЧР поглиблював міждержавні контакти з Україною. Наближення кордонів ЄС до України призвело до змін у економічних і політичних відносинах з Чехією, Польщею, Словаччиною та Угорщиною. Щоб уникнути можливих негативних наслідків після вступу Чеської Республіки до Євросоюзу, Україна намагалась підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Під час головування Чехії в Євросоюзі відносини з Україною характеризувалися інтенсивним розвитком співробітництва у всіх сферах, формуванням нормативно-правової бази двосторонніх відносин.

Розділ четвертий ***„Трансформаційні процеси у Чеській Республіці та їх вплив на українсько-чеське співробітництво у 2000 – 2012 рр.”*** складається з трьох підрозділів, у яких досліджено політичне і економічне реформування чеського суспільства протягом 2000 – 2012 рр. та визначено їх вплив на розвиток українсько-чеських відносин і торговельно-економічного співробітництва.

У підрозділі 4.1. *„Внутрішньополітична ситуація у ЧР”* охарактеризовано суспільно-політичну ситуацію у цій країні. Політичні реформи у Чеській Республіці, на відміну від України, були спрямовані на її інтеграцію до Європейського Союзу і мали забезпечити готовність Чехії до застосування європейського законодавства. Тому, з наближенням термінів вступу Чехії до ЄС приймалися нові закони, розроблялися відповідні інтеграційні програми. Внутрішньополітична ситуація протягом 2000 – 2003 рр. у Чеській Республіці визначалася домінуванням двох найбільших і найвпливовіших політичних партій – Чеської соціал-демократичної (ЧСДП) та Громадянської демократичної партій (ГДП), які підписали на початку 2000 р. „Патент взаємної підтримки”. Завдяки досягнутому компромісу на час до чергових парламентських виборів 2002 р. було закладено основи

стабілізації суспільно-політичної ситуації на завершальному етапі підготовки до вступу країни в ЄС.

Інтеграція Чехії до європейської спільноти відбулася в умовах внутрішньої політичної консолідації. Всі провідні політичні сили підтримували курс на євроінтеграцію, зосередивши увагу на дискусіях довкола питань зовнішньої політики, торговельно-економічних і соціально-культурних наслідках членства країни в ЄС. У цих умовах лівоцентристський уряд В. Шпідли успішно реалізовував програму вступу країни до Європейського Союзу. Маючи час до виборів 2006 р., Прем'єр-міністр зосередився на вирішенні питань соціально-економічного розвитку.

Необхідно констатувати, що після вступу країни до ЄС відбулося суттєве розчарування громадян Чехії у соціально-економічній ситуації та політиці головних урядових сил. На тлі світової економічної кризи загострилося політичне протистояння, започатковане парламентськими виборами 2006 р., коли жодна з партій не отримала кваліфікованої більшості, а процес формування Уряду тривав 230 днів.

Під час головування Чехії в ЄС (2009 р.), у країні загострилася внутрішньополітична боротьба, яка ледь не коштувала країні цього статусу в Європейському Союзі, а Уряд М. Тополанека був змушений піти у відставку. У результаті владу у країні перебрав так званий „уряд урядовців” – позапартійних і позаблокових міністрів. Така нестабільна політична ситуація ускладнила вихід Чехії з економічної кризи та зумовила „втому” виборців від традиційних політиків. На початку 2012 р. у Чеській Республіці відбулася політична криза, пов'язана з урядовими реформами та проявами корупції в Уряді П. Нечаса. Майже половина депутатів не підтримувала програми чеського Уряду. За цих умов непопулярні економічні реформи призвели до низки соціальних протестів. Чеські політологи вважали, що повернути довіру до урядових сил допоможуть перші Всенародні президентські вибори (2013 р.), перемогу в яких отримав лідер лівої Партії громадянських прав М. Земан.

У підрозділі 4.2. „*Економічні реформи у Чехії*” проаналізовано розвиток соціально-економічної ситуації у країні, який давав підстави зробити висновок, що 2000 р. був роком стабілізації та початку відродження економіки країни. При розробці своєї економічної політики Уряд прагнув домогтись припинення спаду в економіці шляхом зменшення впливу політичних сил на економіку, оздоровлення підприємницького середовища, вдосконалення законодавчої бази, створення внутрішніх механізмів для забезпечення здатності економіки краще реагувати на негативний вплив зовнішніх факторів і та ін. З метою гармонізації фіскальної та монетарної політики було розпочато співробітництво Міністерства фінансів і Національного банку Чехії. Завдяки згаданим діям Уряду вдалося досягти

позитивних результатів у функціонуванні господарського комплексу країни. Зокрема значно покращилась інвестиційна привабливість Чехії.

Європейський Союз здійснював координацію допомоги у сфері економічної та соціальної взаємодії, пов'язаної з використанням структурних фондів. Програма „ФАРЕ” підтримувала підготовку вступу Чеської Республіки до Європейського регіонального фонду розвитку (ERDF) та Європейського соціального фонду (ESF), „ІСПА” – до Когезійного фонду (CF), а „САПАРД” – до Європейського фонду гарантування та спрямування у сфері сільського господарства (EAGGF).

Результати економічного розвитку ЧР у перші місяці членства країни в ЄС свідчили, що засади функціонування національної економіки були близькими до країн Європейського Союзу. У 2005 – 2006 рр. споруджувалися найбільші за всю історію країни автошляхи, а також додаткові залізничні коридори, зростали обсяги житлового будівництва як за рахунок державної підтримки, так і через залучення коштів вітчизняних та іноземних інвесторів. Для прикладу, лише протягом 2005 р. у чеську економіку було інвестовано 240 млрд. крон, тобто понад 10 млрд. доларів США.

Після вступу Чехії до ЄС залишалися невирішеними питання безробіття та проблеми фінансової системи. У контексті приєднання до зони обігу євро Чеська Республіка узгодила з ЄС нову редакцію „Конвергенційної програми”, яка мала на меті реформувати фінансову систему країни та дозволити ввести у країні євро у 2010 р. У часи світової економічної кризи чеська влада вимушена була вживати заходів щодо розв'язання нагальних соціально-економічних проблем. Уряд Чеської Республіки скорочував заробітну плату робітникам державного сектора (окрім працівників освіти); підвищував ставки ПДВ; обмежував виплати соціальної допомоги; скасовував виплати допомоги на дітей малозабезпеченим сім'ям; збільшував плату за медичні послуги. Внаслідок реформаторської політики спостерігалось падіння довіри суспільства до урядової коаліції.

У підрозділі 4.3. *„Вплив зовнішньої політики Чеської Республіки на українсько-чеські відносини та торговельно-економічні зв'язки”* проаналізовано основні напрямки зовнішньої політики Чехії, що здійснювалася на засадах урядової Концепції схваленої Парламентом ЧР наприкінці 1999 р. Вона орієнтувалася на послідовне просування до структур ЄС, поглиблення співробітництва з провідними країнами, насамперед з Німеччиною та США. У 2001 – 2002 рр. зовнішньоекономічні і політичні пріоритети були спрямовані на подальшу інтеграцію в європейську спільноту. Підвищенню міжнародного авторитету Чехії сприяло успішне проведення у Празі (2002 р.) саміту НАТО. У 2003 р. Уряд Чеської Республіки затвердив пріоритети зовнішньої політики країни на період до 2006 р.: набуття повноправного членства в ЄС, розвиток співпраці

з НАТО і США, сусідніми країнами в економічних відносинах. Крім того, Уряд Чехії ухвалив „Концепцію проекспортної політики країни на період до 2006 р.”, згідно з якою визначено групи пріоритетних територій, серед яких була і Україна. Загалом Концепція ставила за мету розв’язати основну проблему зовнішньої торгівлі Чехії – збільшення чеського експорту, у тому числі і посиливши східний вектор (Росія, Китай), оскільки 70 % експортних потоків спрямовувалось до ЄС.

Протягом наступних років у зовнішній політиці увага уряду зосереджувалася на програмі „Східне партнерство”. Для інтенсифікації двостороннього діалогу між Україною та Чехією було продовжено переговори з метою врегулювання дипломатичного ускладнення щодо надання Чехією притулку колишньому міністру економіки України Б. Данилишину та чоловіку Ю. Тимошенко, проведено низку консультацій з чеською стороною щодо перспектив розвитку партнерства України з „Вишеградською четвіркою” та перспектив співробітництва у ключових сферах, зокрема енергетичній. У контексті головування з 1 липня 2011 р. Чехії у „В – 4” було розглянуто перспективи розвитку ініціативи ЄС „Східне партнерство” з метою підвищення її ефективності і продовжено переговори щодо можливих інвестиційних планів та програм, включаючи надання банківських кредитів чеською стороною у модернізації української газотранспортної системи. Невирішеним питанням у відносинах з Україною протягом 2000 – 2012 рр. залишилася проблема „Ямбурзького боргу”. Переговори, які тривали із цього питання з різною інтенсивністю протягом всього періоду, не привели до порозуміння між Чехією та Україною.

Розділ п'ятий **„Політичне співробітництво України та Чеської Республіки, як передумова розвитку торговельно-економічної співпраці”** складається з двох підрозділів. У підрозділі 5.1. **„Політичний діалог України та Чехії”** досліджено політичну співпрацю та її вплив на двосторонні торговельно-економічні відносини. Наголошено, що у 2000 – 2012 рр. продовжувало розвиватись українсько-чеське політичне співробітництво на найвищому рівні. На його інтенсивність впливали суспільно-політичні події в Україні та Чехії. Протягом 2000 – 2003 рр. політичні відносини розвивалися у руслі підготовки ЧР до вступу в ЄС. З-поміж сприятливих факторів було те, що уряд Чеської Республіки послідовно втілював у життя положення своєї програми у сфері міжнародних відносин, у тому числі стосовно поглиблення всебічних контактів з Україною. Зокрема, відбулися візит до Чехії Міністра закордонних справ України (2003 р.), зустрічі президентів та прем’єр-міністрів двох країн під час міжнародних форумів (2003 р.). У той же час, зазначеними вище зустрічами політичний діалог у цей період і вичерпується. Постійно переносилися на невизначені терміни заплановані на 2003 – 2004 рр. візити в Україну Президента ЧР В. Клауса та Прем’єр-

міністра ЧР В. Шпідли, а також Голови Верховної Ради України В. Литвина до Чеської Республіки. Незважаючи на численні переговори щодо погашення „Ямбурзького” боргу, позитивним зрушенням було те, що чеська сторона відмовилась від жорсткої прив’язки подальшого розвитку двостороннього політичного діалогу від вирішення цього питання.

Після подій „Помаранчевої” революції спостерігалась інтенсифікація політичної співпраці. З візитами у Чехії перебували Президент України (2009 р.), Голова Верховної Ради України (2005 р.), Прем’єр-міністр України (2006, 2011р.), Міністр закордонних справ України (2007, 2008, 2009 рр.), міністри, у тому числі економічного блоку. У свою чергу, Україну відвідали Президент Чехії (2005 р.), Голова Палати депутатів Парламенту ЧР (2008 р.), Прем’єр-міністр ЧР (2007, 2008, 2009 рр.), Міністр закордонних справ Чехії (2010 р.).

Під час головування Чехії в ЄС (2009 р.) основні його напрями отримали назву „Європа без кордонів”. Чеська Республіка твердо дотримувалася позиції: Європейський Союз має бути відкритим для всіх європейських держав за тієї умови, що організація їхнього політичного та економічного життя відповідатиме визначеним критеріям. Значна кількість візитів і зустрічей політичних делегацій на найвищому рівні проводилася у рамках „Східного партнерства”, де особливу послідовність, підтримку та наполегливість в євроінтеграційних намірах України проявляли Чехія та Польща.

Криза політичного діалогу між Україною і Чехією, а також Польщею, Угорщиною і Словаччиною відбулася після президентських виборів 2010 р. Судові процеси над екс-урядовцями зустріли критику з боку країн ЄС, у тому числі і Чехії. З цих причин Президент Чехії В. Клаус відмовився від візиту в Україну у травні 2012 р. Уряд ЧР висловив важливість встановлення чітких умов для укладання Угоди про асоціацію України з ЄС. Підписання угоди активізувало б торговельно-економічні та політичні відносини між Україною та Чеською Республікою на якісно новому рівні.

У підрозділі 5.2. *„Політичні взаємовідносини України і Чехії у світових та регіональних міжнародних організаціях”* висвітлюється політична співпраця України з ЧР у НАТО, ЄС, ООН, ОБСЄ, „Вишеградська четвірка” + Україна та її вплив на торговельно-економічні відносини. Головними довготерміновими економічними і політичними інтересами України у відносинах з Чеською Республікою у світових та регіональних організаціях протягом 2000 – 2012 рр. були: забезпечення підтримки з боку Чеської Республіки практичної реалізації ідеї укладення між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію; сприяння Чеської Республіки у залученні України до Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) ЄС; використання довірливих чесько-американських відносин для сприяння реалізації євроінтеграційних прагнень України; інформаційне

супроводження у Чеській Республіці процесу поступового досягнення Україною Копенгагенських критеріїв; визначення спільних поглядів на подальший інституційний розвиток НАТО; формування всередині НАТО українсько-чеської групи взаємопідтримки; реалізація спільних проектів у сфері оборони та безпеки.

У військово-політичній сфері Чеська Республіка активно підтримувала інтеграцію України до НАТО та співпрацю з ОБСЄ. Водночас, ЧР підтримувала участь Міністра оборони України у нарадах міністрів оборони країн „Вишеградської групи” та намагалася поглибити українсько-чеське співробітництво у сфері воєнно-промислового комплексу.

Важливим політичним аспектом організаційно-дипломатичної роботи були питання, пов’язані із забезпеченням взаємодії України та Чехії у Раді Безпеки ООН. Українські дипломати постійно інформували МЗС ЧР про роботу свого представника, узгоджували з чеською стороною окремі питання, які розглядалися на засіданнях. Чехія підтримала кандидатуру України на виборах до складу Комісії ООН з наркотичних засобів на період 2002 – 2005 рр., на виборах до Виконавчої Ради ЮНЕСКО і до Економічної та Соціальної Ради ООН, позицію України у питанні щодо реструктуризації її боргу перед бюджетом ЮНІДО та відновлення повноправної участі нашої держави у роботі цієї організації. У свою чергу Україна підтримала кандидатуру Міністра закордонних справ Чеської Республіки Я. Кавана на посаду Голови Сесії Генеральної Асамблеї ООН, колишнього Міністра закордонних справ Чехословаччини І. Дінтстбіра на посаду Верховного комісара ООН з питань прав людини.

Пріоритетним для України залишалось забезпечення підтримки Чехією європейського курсу України, уникнення небажаних для нашої держави наслідків у зв’язку з вступом Чеської Республіки, Угорщини, Польщі і Словаччини до ЄС. Тому, євроінтеграційний напрям офіційного Києва спрямовувався на вирішення таких завдань:

- доведення до відома чеської сторони бачення Україною зовнішньополітичних та внутрішньополітичних умов її поступового входження до європейського політичного та економічного простору;
- забезпечення підтримки з боку керівництва Чехії конкретних євроінтеграційних кроків України;
- вивчення євроінтеграційного досвіду Чехії та внесення пропозицій щодо його можливого використання.

Отже, Україна у 2000 – 2012 рр. прагнула створити підґрунтя для інтеграції до Європейського Союзу, НАТО та „Вишеградської групи”. У ході міжнародного політичного діалогу визначились основні напрями поглиблення і вдосконалення співробітництва двох країн, шляхи погодження спільних кроків у міжнародній, регіональній політиці, налагодився механізм регулярних політичних консультацій.

Шостий розділ *„Дипломатичні та правові засади розвитку торговельно-економічної співпраці України і Чехії”* структурно складається з двох підрозділів. Підрозділ 6.1. *„Українсько-чеський економічний діалог”* присвячений дипломатичним засадам розвитку торговельно-економічної співпраці протягом 2000 – 2012 рр. На відміну від двосторонньої політичної співпраці економічно-консультативний діалог між Україною та ЧР, починаючи з 1996 р., здійснювався на постійній основі. Відповідно з двосторонніми міждержавними угодами були утворені українсько-чеська Комісія з питань торговельно-економічного співробітництва (яка за цей період провела 14 засідань), Робоча група з питань лібералізації взаємної торгівлі (перше засідання відбулося у червні 2000 р. в м. Прага), Змішана українсько-чеська Комісія з питань міжнародного автомобільного транспорту. Окрім цього, двосторонніми угодами були передбачені щорічні експертні консультації про співробітництво у галузі атомної енергетики та атомної промисловості, державного регулювання та нагляду за безпекою при використанні ядерної енергії, сільського господарства, банківської справи, у сферах сертифікації, державної статистики, соціального забезпечення, тощо. Щорічно у Чехії перебувало понад 50 делегацій українських міністерств, відомств, регіонів та міст. Діяльність цих органів та експертних консультацій спрямовувалась Міністерством економіки України, Міністерством закордонних справ України, іншими галузевими міністерствами і відомствами України відповідно до їх компетенцій. Практичну ж координацію, ініціювання проведення необхідних заходів, оперативне узгодження позицій сторін здійснювали Посольство України у Чеській Республіці та Торговельно-економічна місія. У 2000 р. в Україні перебувала парламентська делегація ЧР, а у липні 2001 р. та листопаді 2003 р. відбулися візити парламентських делегацій України до Чехії. Значний потенціал для двостороннього економічного співробітництва знаходився у поглибленні міжрегіональних зв'язків, презентації економічного потенціалу регіонів та української продукції на ринках Чехії шляхом участі у виставкових заходах і спільних бізнес – форумах. Українсько-чеський економічний діалог залежав від політичної співпраці на найвищому рівні, яка різнилася своєю інтенсивністю у різні періоди.

У підрозділі 6.2. *„Договірно-правова база торговельно-економічної співпраці України і Чехії”* проаналізовано угоди, що регулюють двостороннє співробітництво. Протягом 2000 – 2012 рр. в економічній сфері було підписано 34 міждержавні, міжурядові та міжвідомчі договірно-правові акти. Найактивніше проводилася робота напередодні та у перші роки членства Чехії в Євросоюзі. Ще до приєднання Чехії до європейського співтовариства розпочалась адаптація двосторонньої договірно-правової бази до стандартів ЄС. Після вступу Чеської Республіки до Євросоюзу

втрачали чинність угоди, що визначали торговельний режим між країнами. Відпадала також актуальність деяких угод, що доопрацьовувались у попередній період з метою покращення торговельного режиму і усуненню торговельних бар'єрів. З 1 травня 2004 р. денонсовано чотири двосторонні угоди, зокрема про торговельно-економічні відносини та науково-технічне співробітництво, про співробітництво у галузі ветеринарної медицини, про співробітництво у галузі карантину і захисту рослин. Потрібно було внести зміни до угод про співробітництво у галузі атомної енергетики і промисловості, а також переглянути угоди про авіаційне сполучення. Однак угоди, спрямовані на обмеження впливу від погіршення торговельного режиму після вступу Чехії до ЄС, які розроблялися двома сторонами, так і не були прийняті.

Чеська дипломатія неодноразово звертала увагу на складну і довготривалу процедуру внутрішньодержавного погодження проектів двосторонніх угод в Україні. Ініціативу у договірному процесі досить часто проявляла Чехія, яка була зацікавлена у просуванні свого експорту на український ринок. Саме з такої мотивації відповідно до вимог часу корегувалась угода про умови торгівлі у сфері сертифікації. У напрямі поліпшення визнання оцінок відповідності продукції двох країн з 2000 р. угода чотири рази переглядалася. Окрім цього, у сфері сертифікації були підписані 4 галузеві договори. Взаємне визнання оцінок відповідності, що передбачали прийняті угоди у сфері сертифікації, знімало бар'єри та покращувало доступ чеської продукції на український ринок і було ще одним аргументом чеської сторони у питанні збалансування торговельного сальдо, яке за їх статистикою вважали від'ємним. Водночас, зазначена робота виявилася недостатньою щоб усунути торговельні та митні бар'єри для доступу українських товарів на чеський ринок, та створити однакові умови доступу на ринки двох країн.

Сьомий розділ **„Українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво”** складається структурно з трьох підрозділів. У підрозділі 7.1. *„Діяльність українсько-чеської міжурядової Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва* проаналізовано роботу Комісії, яка почала діяти на постійній основі з 1996 р., а після набуття Чехією членства в ЄС реорганізована у міжурядову українсько-чеську Змішану Комісію з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва. У період підготовки до вступу Чеської Республіки в Європейський Союз відбулися п'яте (2000 р.), шосте (2001 р.), сьоме (2002 р.) та восьме (2004 р.) засідання українсько-чеської міжурядової Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, у ході яких розглянуто стан та перспективи торговельно-економічної співпраці між Україною і Чеською Республікою та напрями її подальшого розвитку; співробітництво у банківсько-фінансовій сфері, у галузях енергетики, сільського

господарства, транспорту та сертифікації продукції. Особливу увагу у цей період Комісія приділяла адаптації договірно – правової бази до європейських стандартів, вироблення спільних заходів для мінімізації негативних наслідків у взаємній торгівлі від зміни торговельного режиму після вступу Чехії до ЄС.

У наступні два роки засідання Комісії не проводилося, оскільки ратифікація нової Угоди про економічне, промислове і науково – технічне співробітництво, яка визначала її діяльність, відбулася у Верховній Раді України лише у 2006р.

У 2007–2012 рр. було проведено шість засідань міжурядової українсько-чеської Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва. Попри всі наявні недоліки, можна стверджувати, що міжурядова українсько-чеська Змішана Комісія залишалася дієвим інституційним, експертним і регулярним органом у виробленні напрямів розширення, удосконалення і поглиблення двосторонніх торговельно-економічних відносин. Комісії вдавалося узгоджувати питання взаємної торгівлі та запроваджувати спільні інвестиційно-привабливі проекти. Так, починаючи з 2001 р. на засіданнях українсько-чеської Комісії було схвалено та реалізовувалось близько 60 проектів двостороннього співробітництва у транспортній і енергетичній сферах, машинобудуванні, сільському господарстві та налагоджувалися коопераційні зв'язки. Суттєвим недоліком у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності України був вузьковідомчий підхід, недостатня поінформованість експортерів про пріоритетні напрями та спільні проекти співпраці, зволікання відомств у організації виконання домовленостей. З цих причин у порядку денному двосторонньої Комісії питання повторювались від засідань до засідань, а окремі спільні проекти роками знаходилися на опрацюванні. У закритому режимі знаходиться зміст більшої частини чинної договірно-правової бази, Протоколів засідань Комісії, не оприлюднювались погоджені на засіданнях Комісії спільні проекти, а українські експортери недостатньо інформувалися про пріоритетні напрями співробітництва.

У підрозділі 7. 2. „*Економічна співпраця України і Чехії*” проаналізовано стан торговельно-економічного співробітництва та чинники які впливали на нього протягом більш як десятиліття. У 2001 р. Україні та Чехії вдалося відновити загальний товарообіг, який унаслідок російської фінансової кризи у 1999 р. впав у два рази. У цей період взаємна торгівля характеризувалась простими товарообмінними операціями, значними заборгованостями українських підприємств за придбану чеську продукцію, відсутністю спільних проектів та низьким інвестуванням. Головна увага зосереджувалась на виробленні двосторонньої договірно-правової бази, лібералізації взаємної торгівлі, усуненні митних і торгових бар'єрів,

закладенні довготривалого інвестиційного, промислово – коопераційного партнерства..

З наближенням вступу до ЄС чеська сторона значно активізувала діяльність щодо захисту національних виробників від конкурентного імпорту закордонної продукції. Так, якщо у період 1998 – 2000 рр. було проведено три антидемпінгових розслідування проти українських експортерів, то у 2001 – 2002 рр. розпочато десять обмежувальних розслідувань. Конкретні заходи, були вжиті чеською стороною у напрямі захисту внутрішнього ринку від імпорту продукції, насамперед торкалися товарів традиційного українського експорту – продукції хімічної та металургійної промисловості.

Після приєднання з 1 травня 2004 р. ЧР до єдиного митного простору ЄС змінився торговельний режим з Україною, умови доступу на ринки двох країн ставали нерівними і більш жорсткими для українських експортерів. Тарифні та кількісні обмеження розповсюджувались на ширший перелік товарів, порівняно з тими, що були у Чехії до вступу в ЄС. Відносно імпорту української продукції після вступу ЧР до ЄС почали діяти 8 антидемпінгових заходів, запроваджених Євросоюзом. Найбільший вплив мали односторонні кількісні обмеження з боку ЄС стосовно імпорту української металургійної продукції, зокрема прокату. Вже у перший рік членства Чехії в ЄС втрати українських експортерів від обмежень склали близько 25 – 26 млн. дол. США. Негативний вплив на рівень українського експорту та стан ділової активності мало також запровадження Чеською Республікою, відповідно до нових вимог, нетарифних обмежень, технічного, санітарного, фітосанітарного і ветеринарного контролю щодо сільськогосподарської продукції українського походження. Внаслідок підвищення вимог до технічного стану транспортних засобів, що в'їжджали на територію нових членів ЄС, ускладнилася робота українських перевізників на ринку транспортних послуг ЧР, що призвело до часткового усунення їх з цього ринку.

Із посиленням економік двох країн відбувалося динамічне зростання товарообігу. Кризовими для українського експорту були 2006 р., коли його рівень досяг мінусових показників у порівнянні з 2005 р., та 2009 р., коли внаслідок світової фінансово-економічної кризи обсяги товарообігу між країнами скоротились наполовину. Після деякого зростання у 2010 – 2011 рр. експорту товарів з України до ЧР, у 2012 р. знову відбулося його зниження. Це свідчило про ще неподоланність кризових явищ у економіці України. Нерівні умови доступу на ринки двох країн і більш жорсткі для українських виробників, низька конкурентна спроможність та значна сировинна складова українського експорту, відсутність інвестицій в Україну, створили значний розрив у торговельних потоках та темпах експортного зростання на користь Чехії.

У підрозділі 7.3. „Проблемні питання двосторонньої економічної співпраці та їх вплив на міждержавне співробітництво України і Чеської Республіки” розглянуті суперечності у двосторонніх відносинах, які впливали на торговельно-економічну співпрацю України і Чехії. Серед них, слід вирізнити такі як різні оцінки обсягів взаємного товарообігу через суттєві розбіжності у статистичних показниках; відсутність з боку української сторони конкретних дій по виконанню зобов'язань передбачених „Ямбурзькими угодами”; невирішеність соціально-економічних питань у середовищі українських заробітчан, які працювали і проживали у Чеській Республіці та ін.

Особливо негативний вплив на українсько-чеське міждержавне співробітництво мала „Ямбурзька заборгованість” України перед Чеською Республікою. У відповідності до міждержавної Угоди, яка набула чинності у 1999 р., Україна визнала борг на суму 79,17 млн. умовних розрахункових одиниць. Серед країн, причетних до „Ямбурзьких угод” (Україна, Росія, Казахстан), питання погашення заборгованості не було вирішено тільки Україною. Фактично до 2004 р. сторони вели затяжний переговорний процес щодо джерел погашення заборгованості. Питання врегулювання „Ямбурзького боргу” порушувалося чеською стороною практично на всіх двосторонніх зустрічах. Складність проблеми полягала у тому, що для погашення боргу не було фінансових ресурсів.

Довготривалою проблемою також є розбіжності у статистичних даних взаємного товарообігу між Україною та Чехією, унаслідок чого доводиться порівнювати його у двох вимірах – за українською та чеською статистиками. Значні розбіжності у статистичних показниках, не дають можливості, по-перше, реально оцінити стан українсько-чеської торгівлі; по-друге, ускладнюють питання захисту інтересів українських експортерів на ринку Чехії, оскільки при проведенні розслідувань з метою захисту національних виробників від небажаного імпорту та відповідному застосуванні тарифних та нетарифних обмежувальних заходів чеська сторона визначає обсяги та вартість імпорту з України „чутливих” товарів виключно на підставі власної статистики. Натомість державні органи та суб'єкти господарювання України керуються українськими статистичними даними, які значно різняться від чеських. По-третє, різні статистичні показники можуть приховувати зловживання, незаконні торгові схеми, ухилення від оподаткування, укриття реальних доходів та прибутків, відмивання коштів тощо.

У **висновках** підсумовано результати дослідження, викладено основні положення, що виносяться на захист:

1. Трансформація суспільно-політичного життя та соціально-економічних відносин, розвиток державних реформ у Чехії відбувалися значно швидше, ніж в Україні, оскільки їх проведення підтримувала

більшість чеського суспільства та політичних сил країни. Натомість реформування українського суспільства проходило непослідовно, оскільки політична еліта країни не була готова до радикальних суспільно-економічних перетворень, а ліві політичні партії гальмували їх проведення, що спричинило відставання України від Чехії у розвитку демократизації суспільства. До 2005 року демократичні процеси в Україні розвивалися повільно. Після подій „Помаранчевої” революції відбувається відхід від „кучмізму”, а розпочаті демократичні перетворення підтримувалися не тільки українським суспільством, але й європейськими країнами, серед яких були Чеська Республіка, Польща, Словаччина і Угорщина.

2. Протягом 2010 – 2012 рр. українсько-чеській економічній співпраці перешкоджали внутрішні проблеми в Україні: відсутність реформ та часті зміни у законодавстві, згортання демократичних процесів та встановлення влади одної партії, придушення опозиційних сил, соціальна нерівність і радянська світоглядна спадщина. Судові справи у 2011 – 2012 рр. над екс-урядовцями були негативно сприйняті європейською спільнотою та призвели до політичної кризи між Україною і Чехією. Чеська Республіка офіційно розділила позицію Євросоюзу, що антидемократичні процеси, які відбувалися в Україні у 2010 – 2012 рр., негативно впливали на перспективи підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Подальші політичні і торговельно-економічні відносини з Україною ЧР розглядала як такі, що будуть інтенсивно розвиватися у рамках Європейського Союзу через укладену Угоду про асоціацію, або ж які знову гальмуватимуться через її відсутність.

3. Правовою базою співробітництва Чехії з Євросоюзом стала „Європейська Угода”, яка забезпечила інтеграцію країни до Євросоюзу. Правовою основою співробітництва України з Євросоюзом була „Угода про співробітництво з ЄС”, яка тільки декларувала бажання вступу нашої країни до цієї організації. Співробітництво між двома країнами відбувалося у форматі „Україна – Чехія – Євросоюз”. Незважаючи на те, що Україна не є членом ЄС, Чехія, так само як і Польща, Словаччина та Угорщина намагалися перебудувати міждержавне співробітництво відповідно до вимог ЄС.

4. Чехія загалом підтримувала внутрішню та зовнішню політику, демократичні реформи, що проводилися в Україні. Для України була важливою підтримка Чехією таких питань, як формування посиленої угоди „Україна – ЄС”, створення зони вільної торгівлі. Основна робота щодо конкретизації положень проекту „Східного партнерства” відбувалася під час головування Чехії в ЄС у 2009 р. У цьому контексті серед експертів та політиків в Україні існували позитивні очікування щодо наповнення „Східного партнерства” реальним змістом.

5. Україна у 2000 – 2012 рр. здійснювала співпрацю з Чеською Республікою у ЄС, НАТО, ООН, ОБСЄ, та „Вишеградській четвірці” і цим самим прагнула створити підґрунтя для інтеграції до Європейського Союзу. Особливий вклад у євроінтеграційні процеси та вплив на трансформацію суспільно-політичних і соціально-економічних відносин України внесли країни „Вишеградської четвірки”. Чехія та Польща виступали генераторами здійснення „Східного партнерства”. Головними економічними і політичними інтересами України у відносинах з Чеською Республікою у світових та регіональних організаціях були забезпечення підтримки з боку Чеської Республіки практичної реалізації ідеї укладення між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію, сприяння Чеської Республіки у залученні України до Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) ЄС.

6. Протягом 2000 – 2012 рр. економічно-консультативний діалог між Україною та Чеською Республікою відповідно з двосторонніми міждержавними угодами здійснювався українсько-чеською Комісією з питань торговельно-економічного співробітництва, Робочою групою з питань лібералізації взаємної торгівлі, іншими інституційними органами. Дієвою формою економічного діалогу були експертні консультації про співробітництво у галузях енергетики, сільського господарства, банківської справи, у сферах сертифікації, державної статистики, соціального забезпечення, тощо. Результатом позитивної економічної співпраці стали підписані 34 міждержавні, міжурядові та міжвідомчі договірно-правові акти. Найактивніше робота у цьому напрямі проводилася напередодні та у перші роки членства Чехії в Євросоюзі. Незважаючи на проведену роботу, не вдалося вирішити проблемні питання та усунути існуючі бар'єри у двосторонній торгівлі. Після вступу Чехії до ЄС покращення торгового режиму між двома країнами знаходиться у площині домовленостей і напрацювання необхідної договірно-правової бази з ЄС.

7. Основними галузями українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва були машинобудування, важка, хімічна, легка і харчова промисловість, будівельний комплекс, транспортні комунікації. Вирішальним фактором розширення масштабів і удосконалення товарної структури торгівлі Чехії з Євросоюзом виступав західний капітал, інвестований у промислове виробництво країни. Підприємства з іноземним капіталом у зовнішньоторговельному обігу забезпечували більшість сукупного експорту Чехії. Після вступу країни до Євросоюзу для України було важливим розширити зовнішньоекономічні зв'язки з Чехією, утримати і зміцнити позиції українських експортерів на чеському ринку. Тому, українсько-чеське торговельно-економічне співробітництво мало тенденцію до посилення інвестиційно-виробничого співробітництва двох країн, поглиблення промислової кооперації та створення спільних підприємств.

8. У двосторонніх відносинах, які впливали на торговельно-економічну співпрацю України і Чехії існували суперечності і невирішені проблеми. Серед них не вдалося вирішити розбіжності у статистичних показниках та запропонувати з боку української сторони конкретні дії по виконанню зобов'язань передбачених „Ямбурзькими угодами”. Ускладнювали співпрацю також: несвоєчасні розрахунки та довготривалі борги українських підприємств за поставлену з Чехії продукцію і обладнання; невиконання українськими суб'єктами господарювання зобов'язань з погашення кредитів, наданих чеською стороною; невизначеність української сторони щодо використання, відповідно з міжурядовою угодою, чеських кредитів для фінансування експорту товарів та послуг із Чеської Республіки в Україну; порушення чеською стороною авторських прав щодо обслуговування авіаційної техніки українського виробництва; невирішеність соціальних питань з українськими громадянами, що працюють у Чехії, тощо.

9. На відносини України і Чехії суттєво впливала зовнішня політика Росії, яка намагалася диктувати умови щодо функціонування енергетичного ринку Східної Європи, що гальмувало співпрацю України з Чехією та ЄС. Вихід із цієї ситуації Уряд Чеської Республіки вбачав у збільшенні внутрішніх генеруючих потужностей, включаючи пошук додаткових ресурсів для трубопроводу „ІКЛ” (Інгольштадт – Кралупи – Літвінов), укладання контрактів на постачання норвезького газу, завершення будівництва АЕС Темелін та модернізації української газотранспортної системи. Чехія прагнула перешкодити встановленню російського контролю над нею, а відтак перешкодити енергетичній залежності країн Центрально-Східної Європи від Росії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Корсак Р. В. Політична і економічна співпраця України та Чехії в умовах трансформації суспільних відносин (2000 – 2012 рр.): монографія [Текст] / Корсак Р.В. – Ужгород : Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2013. – 518 с.

Рецензія: Мойсей Антоній. Рецензія на монографію. Корсак Р. В. Політична і економічна співпраця України та Чехії в умовах трансформації суспільних відносин (2000 – 2012 рр.) // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини / Гол. ред. Т. М. Бойчук. – Чернівці : БДМУ, 2014. – №2 (2). – С. 108 – 110.

2. Країни Центрально-Східної Європи в умовах глобалізації: історико-методологічний, політико-правовий та економічний аспекти”. Монографія [Текст] / [Бевзюк Є.В., Вергун В.А., Виноградов Ю. Л., Грін О.О., Ерфан

В.Й. та ін.]: за заг. ред. Є.В. Бевзюка, О.О. Гріна. – Ужгород : Видавництво ЗакДУ, 2010. – 368 с.

Особистий внесок автора 4% (С. 56 – 71).

Статті у наукових фахових виданнях

3. Корсак Р. В. Актуальні питання українсько-чеської торговельної справи (2000 – 2012 рр.) [Текст] // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – Київ : ПП „Видавництво „Гілея”, 2014. – Вип. 88. – С. 50 – 53.

4. Корсак Р. В. Внутрішньополітична та економічна ситуація у Чеській Республіці після парламентських виборів 2010 р. [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород : Говерла, 2012. – Вип. 29. – С. 137 – 140.

5. Корсак Р. В. Договірні-правова база українсько-чеського співробітництва 2004 – 2009 рр. [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. – Ужгород : Говерла, 2014. – Вип. 24. Том I. – С. 48 – 50.

6. Корсак Р. В. Зовнішньоекономічна політика та стан зовнішньоекономічної діяльності Чеської Республіки у 2006 р. [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород: Говерла, 2012. – Вип. 28. – С. 107 – 110.

7. Корсак Р. В. Исследование трансформации общественно-экономических отношений в Чешской Республике в трудах российских ученых (нач. XXI в.) [Текст] // Современный научный вестник. – Белгород : Руснаучкнига, 2013. – № 4 (143). – С. 27 – 32.

8. Корсак Р. В. Исследование процессов европейской интеграции в Украине и Чешской Республике в работах украинских ученых (нач. XXI в.) [Текст] // Оралдың ғылым жаршысы. – Уральск : Уралнаучкнига, 2013. – № 3 (51). – С. 77 – 85.

9. Корсак Р. В. Методы изучения украинско-чешских межгосударственных отношений [Текст] // Современный научный вестник. – Белгород : Руснаучкнига, 2013. – № 13 (152). – С. 66 – 75.

10. Корсак Р. В. Нормативно-правова база українсько-чеського економічного співробітництва в умовах членства Чеської Республіки в ЄС [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. – Ужгород : Говерла, 2012. – Вип. 18. – С. 92 – 94.

11. Корсак Р. В. Розвиток трансформаційних та євроінтеграційних процесів в Україні (1991 – 1999 рр.) [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород : Говерла, 2010. – Вип. 25. – С. 175 – 180.

12. Корсак Р. В. Розвиток трансформаційних та євроінтеграційних процесів в Україні (2004 – 2005 рр.) [Текст] // Науковий вісник

Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород : Говерла, 2011. – Вип. 26. – С. 98 – 101.

13. Корсак Р. В. Політичні взаємовідносини України і Чехії в НАТО [Текст] // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – Вип. 9. – С. 42 – 47.

14. Корсак Р. В. Политическая ситуация в Чешской Республике 2004 – 2009 гг. [Текст] // Современный научный вестник. – Белгород : Руснаучкнига, 2013. – № 19 (158). – С. 40 – 49.

15. Корсак Р. В. Проблеми та перспективи українсько-чеської економічної співпраці (XXI ст.) [Текст] // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / Редактори-упорядники: В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – Вип. 10. – С. 29 – 32.

16. Корсак Р. В. Проблемные вопросы трудоустройства и проживания украинцев в Чешской Республике (2000 – 2012 гг.) [Текст] // Современный научный вестник. – Белгород : Руснаучкнига, 2014. – № 38 (234). – С. 5 – 9.

17. Корсак Р. В. Проблема „Ямбургской задолженности” в украинско-чешских торгово-экономических отношениях (2000 – 2012 гг.) [Текст] // Современный научный вестник. – Белгород : Руснаучкнига, 2014. – № 35 (231). – С. 5 – 9.

18. Корсак Р. В. Состояние и анализ выполнения двусторонних соглашений экономического характера между Чехией и Украиной (2003 г.) [Текст] // Современный научный вестник. – Белгород : Руснаучкнига, 2013. – № 11 (150). – С. 21 – 26.

19. Корсак Р. В. Трансформаційні процеси у Чеській Республіці 1993 – 1999 рр. [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород : Говерла, 2010. – Вип. 24. – С. 162 – 167.

20. Корсак Р. В. Українсько-чеські відносини у трансформаційних процесах Центрально-Східної Європи: торговельно-економічний контекст співпраці (2000 – 2012 рр.) [Текст] // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – Київ: ПП „Видавництво „Гілея”, 2014. – Вип. 87. – С. 155 – 158.

21. Корсак Р. В. Украинско-чешский экономический диалог (2010 – 2013 гг.) [Текст] // Оралдың ғылым жаршысы. – Уральск : Уралнаучкнига, 2014. – № 29 (108). – С. 115 – 118.

22. Корсак Р. В. Українсько-чеське культурне співробітництво (2000 – 2012 рр.) [Текст] // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – Київ : ПП „Видавництво „Гілея”, 2014. – Вип. 86. – С. 87 – 91.

23. Корсак Р. В. Українсько-чеське співробітництво у сфері туризму (2001 – 2006 р) [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород : Говерла, 2011. – Вип. 27. – С. 222 – 226.

24. Корсак Р. В. Українсько-чеське торгівельно-економічне співробітництво у 2006 р. [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. – Ужгород : Говерла, 2012. – Вип. 20. Частина I. – С. 234 – 236.

25. Корсак Р. В. Чешско-украинская торгово-экономическая политика в работах чешских ученых (2000 – 2012 гг.) [Текст] // Оралдың ғылым жаршысы. – Уралыск : Уралнаучкнига, 2014. – № 28 (107). – С. 111 – 116.

26. Корсак Р. В. Юридичне регулювання міждержавних відносин між Україною та Чехією у 2004 році [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право. – Ужгород : Говерла, 2013. – Вип. 21. Частина I. – С. 209 – 211.

27. Korsak R. V. The question of interstate cooperation of Ukraine and Czech Republic in czech scientists' labors (the beginning XXI century) [Текст] // Nauka i Studia. – Przemysl : Nauka i Studia, 2013. – № 20. – S. 102 – 114.

28. Korsak R. V. Rozvoj modernicho ukrajinsko-ceskoho politickeho dialogu [Текст] // Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum. – Praha : Publishing house Education and Scince, 2014. – № 8 (10). – S. 81 – 84.

29. Korsak R. V. Ukrajinsko-ceska hospodarske a politicke spoluprace v praceh ceskych vedcu [Текст] // Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum. – Praha : Publishing house Education and Scince, 2014. – № 7 (9). – S. 81 – 84.

Публікації, які додатково відображають результати дослідження

30. Корсак Р. В. Діяльність українсько-чеської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (1993 – 1999 рр.) [Текст] / Р. В. Корсак // Соціально-економічні та політико-правові аспекти державного управління України в контексті процесів глобалізації. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів. – Ужгород : ЗакДУ, 2009. – С. 89 – 93.

31. Корсак Р. В. Дослідження міждержавної співпраці України та Чехії в працях зарубіжних вчених [Текст] // Ужгородські чеські наукові читання: історія, культура, політика, право. Науковий збірник. – Ужгород : Поліграфцентр „Ліра”, 2013. – С. 222 – 230.

32. Корсак Р. В. Чеська Республіка: процес становлення державності (країнознавчий нарис) [Текст] // Нові технології в геодезії, землевпорядкуванні та природокористуванні. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. – Ужгород : Говерла, 2010. – С. 218 – 224.

